

Ужгородського Національного Університету. 2022, (випуск 74: частина 2). URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/273703/269049>

4. Бондарук Т. Г. Щодо визначення місцевого самоврядування. Економіст. 2006. №. 6. С. 44.

5. Гаврилова Л.В. Перспективне бюджетне планування як складова бюджетного процесу. Економічна наука. 2019. №3. С. 65 – 71. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2019/11.pdf

6. Урядовий портал. Проект Державного бюджету на 2024 рік: від бюджету війни до економіки перемоги. Від 15 вересня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-proekt-derzhavnoho-biudzhetu-na-2024-rik-vid-biudzhetu-viiny-do-ekonomiky-peremohy>

ПРОБЛЕМИ СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВТРАТ УКРАЇНИ ЗА ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Виноградова Дар'я Володимирівна,
аспірантка економічного факультету,
кафедра статистики, інформаційно-аналітичних систем і демографії;
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Розгортання повномасштабної російсько-української війни із веденням активних бойових дій та окупації території України спричинили різке зменшення чисельності населення, суттєві структурні зміни у його статеві-віковому та соціально-економічному складі.

За даними Державної статистики України, станом на 1 лютого 2022 року чисельність постійного населення України, включно з територією ОРДЛО, але без Криму, складало 41 млн осіб, з них 19 млн чоловіків та 22 млн жінок. Перші демографічні втрати пов'язані із початком російського вторгнення на територію України, а саме її північний, східний та південний регіони. Сотні тисяч людей наприкінці лютого 2022 року були змушені залишити місце свого постійного проживання та, рухаючись зі сходу на захід України і країни Європи, або із заходу на територію країни-агресора, отримати статус внутрішньо переміщених осіб або біженців. Від початку відкритого збройного конфлікту Державна служба статистики України не публікує актуальної інформації про зміну чисельності та статево-вікового складу населення. Утім, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, кількість населення станом на 1 січня 2023 року коливається від 28 млн до 34 млн осіб [1]. Більш точну оцінку можна отримати, маючи точні дані про чисельність осіб, що перетинають кордон на Заході України та із Молдовою. За даними Українського інституту майбутнього [2] станом на травень 2023 року з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну за кордон виїхали і не повернулися 8,6 млн українців.

Наразі важко визначити кількість тих, хто виїхав до Росії. Російські ЗМІ заявляють, що за рік повномасштабного вторгнення до РФ прибуло 5,3 мільйони людей з України [3].

Відповідно до даних, отриманих на основі запиту до Державної прикордонної служби України [4], за 2022 рік було зафіксовано 27,4 млн фактів перетину державного кордону громадянами України, з них 12,7 млн – в Україну та 14,8 млн – з України. Іноземці та особи без громадянства перетнули державний кордон України 4,4 млн разів, у тому числі 2,1 млн – в Україну, та 2,4 млн з України. Таким чином, в 2022 році за рахунок механічного руху чисельність населення України скоротилося на 2,4 млн осіб. Варто зауважити, що в 2023 році інтенсивність відтоку населення закордон значно знизилась. За період січень – жовтень 2023 року, сальдо перетину державного кордону України склало 107 тис. осіб.

На лінії розмежування між протидіючими арміями постійно перебуває від кількох тисяч до десятків тисяч цивільного населення, які потерпають від воєнних злочинів Росії. Комісія з розслідування злочинів скоєних під час вторгнення Росії при ООН свідчить про навмисні вбивства, напади на цивільних осіб, тортури, зґвалтування, сексуальне насильство, незаконне позбавлення волі, а також примусове переміщення й депортацію населення, у тому числі дітей [5].

Центр національного супротиву України повідомляє [6], що окупаційний режим продовжує здійснювати тиск на населення, яке проявляє нелояльність до російських військ та адміністрації противника. Окупанти проводять обшуки будинків українців та перекривають цілі мікрорайони окремих населених пунктів, посилюють примусову паспортизацію та мобілізаційні заходи.

Уповноважений Верховної Ради з прав людини Дмитро Лубінець припускає [3], що всього Росія незаконно вивезла з України близько 150 тисяч дітей. Відповідно до звіту ОБСЄ щодо депортації та примусового переміщення українських дітей Російською Федерацією станом на кінець квітня 2023 року вдалося встановити імена 19 тисяч депортованих осіб, із них лише 361 дітей повернулися додому.

У звіті Моніторингової місії ООН з прав людини [7] за період від 24 лютого 2022 року до 30 червня 2023 року були опубліковані наступні данні щодо втрат серед цивільного населення:

- 25 170 жертв у 1 504 населених пунктах, серед них 9 177 загиблих та 15 993 поранених;
- 535 загиблих і 1 095 поранених дітей.

Серед дорослого населення, стать яких відома, чоловіки склали 61%, а жінки – 39%, серед дітей хлопчиків було 57,2%, а дівчаток – 42,8%.

Суттєві зміни в статеві-віковому складі населення в Україні зумовлені мобілізацією сотень тисяч українських громадян до діючої армії та їхньою загибеллю на фронті й у ворожому полоні. З березня 2022 року був затверджений указ про запровадження воєнного стану. Того ж дня в Україні оголосили загальну мобілізацію. Відповідно до звіту экс-міністра оборони Олексія Резнікова, за перше півріччя повномасштабного вторгнення у 2022 році, до Збройних сил України було мобілізовано до 700 тис. осіб, прикордонників – до 60 тис. осіб, до Національної гвардії – до 90 тис. осіб, до Національної поліції – до 100 тис. осіб [8].

30 грудня 2022 року уповноважена президента України в справах забезпечення прав захисників України Олена Вербицька оприлюднила інформацію, що 3400 українських військовослужбовців офіційно вважаються полоненими, а 15 тисяч — зниклими безвісти. Відповідно до офіційних оцінок Генштабу, на кінець 2022 року налічувалося 12,5 – 13 тис. загиблих військовослужбовців. Упродовж 2023 року немає жодної офіційної публікації про воєнні втрати. Проте спільнота «Книга пам'яті полеглих за Україну» опрацювала дані з відкритих джерел інформації про загиблих воїнів від початку повномасштабного вторгнення Росії. За період від 28 лютого 2022 року по 12 жовтня 2023 року було оприлюднено 454 Укази про нагородження посмертно 14402 воїнів, правоохоронців та працівників. Відповідно до їхніх підрахунків [9], станом на початок листопада 2023 року на війні загинули щонайменше 30 тисяч українських захисників.

У зв'язку із ведення активних бойових дій, в Україні стрімко знижується народжуваність та зростає смертність населення. Зовнішня загроза, економічна криза, погіршення стану здоров'я населення, спричинене стресом та несвоєчасним отриманням якісної медичної допомоги, загострюють демографічну кризу. Згідно із даними Міністерства юстиції України, за перше півріччя 2023 року в Україні народилося 93 тисячі немовлят. Порівняно із довоєнним період народжуваність знизилася на 28% (за перше півріччя 2021 року в Україні налічувалося 135 тисяч живонароджених). Провідні наукові співробітники Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України наголошують, що однією із суттєвих причин зниження рівня народжуваності є статистичний недооблік [10]. Вагітні жінки, що виїхали за кордон, народжували дітей в інших країнах. Також значна частина території України окупована, а статистична інформація про природний рух населення є недоступною.

Повна оцінка демографічних втрат України наразі неможлива. Відкритий, жорстокий збройний конфлікт та пов'язані з ним процеси, зокрема репресії та примусові депортації, завдають Україні величезних демографічних втрат, підбивають її генофонд і деформує соціальну структуру населення в розрізі сімейного складу, національності, суспільних груп тощо. Еміграція, загибелі та каліцтва населення репродуктивного та працездатного віку унеможливають збереження рівня відтворення населення на довоєнному рівні та призводять до виснаження трудових ресурсів. Крім того, ще більших втрат в чисельності та складі населення Україна може понести після завершення війни, коли будь-які обмеження на виїзд з країни будуть скасовані.

Список використаних джерел

1. За час війни населення України скоротилося до 20 мільйонів. URL: <https://voxukraine.org/fejk-za-chas-vijny-naselennya-ukrayiny-skorotylosya-do-20-miljoniv>
2. Соціологи підраховали кількість населення в Україні: цифри невтішні. URL: <https://www.unian.ua/society/skilki-lyudey-zaraz-zhive-v-ukrajini-sociologi-vrazili-ciframi-12282729.html>

3. Звіт ОБСЄ щодо депортації Росією українських дітей. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zvit-obsye-pro-deportatsiyi-ukrayinskykh-ditey-rosiyeyu/32396448.html>
4. Державна прикордонна служба України. Подання запиту на інформацію. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/podannya-zapitu-na-informaciyu/>
5. Вбивства, катування та незаконні ув'язнення: комісія ООН розповіла про злочини РФ в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mese-oon-viyna-zlochyn-rosiya/32657127.html>
6. На тимчасово окупованих територіях продовжуються репресії українців. URL: <https://bukvy.org/na-tymchasovo-okupovanyh-terytoriyah-prodovzhuyutsya-represiyi-ukrayincziv-czns/>
7. Скільки мирних жителів загинуло в Україні через війну Росії: дані ООН. URL: <https://tsn.ua/ato/skilki-mirnih-zhiteliv-zaginulo-v-ukrayini-cherez-viynu-rosiyi-dani-oon-2365768.html>
8. Міноборони назвало кількість мобілізованих українців. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/minoboroni-nazvalo-kilkist-mobilizovanih-ukrajinciv-859153.html>
9. На війні загинули щонайменше 30 тисяч українських захисників. URL: https://lb.ua/society/2023/11/15/584342_viyni_zaginuli_shchonaumentshe_30_tisyach.html
10. Народжуваність в Україні може стати найнижчою у світі: чого чекати до 2030 року. URL: <https://tsn.ua/exclusive/pokaznik-narodzhuvanosti-v-ukrayini-mozhe-stati-naynizhchim-u-sviti-ekspertka-poyasnila-prichini-2417968.html>